

STM 12.6.2023

Toimeksianto:

Toimeksianto on tämä, käytössä olisi noin 10 miljoonaa euroa aikuisten vammaisten henkilöiden toimeentulon tukemiseen. Mikä olisi tehokkain tapa käyttää? Huomioiden, että todennäköisesti tulee leikkauksia työttömyysturvaan, totuun ja asumistukeen. Ilmeisesti silti kannattaa kohdentaa vammaisetuuksiin? Ja olisiko siellä korkeampiin luokkiin ja mitä sillä saisi? Pystyykö kuvaamaan karkeasti ketä on 16 v. täyttäneiden vammaisetuuksilla ylipäättään?

STM:n näkemys:

STM ehdottaa, että alkavalla kaudella arvioidaan selvityshankkeessa vammaisetuuskokonaisuuden etuuksien oikeaa kohdentumista ja tarkoituksenmukaisuutta, huomioiden hallituskaudella valmisteltavat muihin etuuksiin kohdistuvat toimenpiteet ja mahdollisesti voidaan myös arvioida vammaisetusjärjestelmän uudistamista kokonaisuutena, mikäli se osoittautuu tarkoituksenmukaiseksi vaihtoehtoksi. YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisesti vammaisilla henkilöillä on oikeus tulla kuul-
luksi itseään koskevissa asioissa. Selvityshankkeen toteuttamisen huolellisessa valmistelussa voitaisiin parhaiten huomioida tämä velvollisuus ja osallistaa vammaisia henkilöitä sekä heitä edustavia järjestöjä.

STM esittää hallitusohjelmaan kirjausta, jonka mukaan vammaisetusjärjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena ja pyritään kirkastamaan tuen luonnetta. Kokonaistarkasteluun käytetään 10 miljoonaa euroa.

Vammaiset henkilöt

Suomi on ratifioinut YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 27/2016, vammaisyleissopimus). Sopimuksen 1 artiklan 2 kappaleen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sosiaaliturvaan sisältyviä toimeentuloa turvaavia etuuksia koskevassa lainsäädännössä ei säädetä vammaisten henkilöiden määritelmästä, vaan oikeuksista eri etuuksiin. Vammaisia henkilöitä ei ole mahdollista määritellä ryhmänä sosiaaliturvalainsäädäntöön esimerkiksi eri sairaus- tai vammadiagnoosien perusteella, kuten edellä YK:n vammaisyleissopimuksen määritelmästä käy ilmi. Oikeudet etuuksiin on säädettävä lainsäädännössä riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti silloinkin, kun kyse on ns. tapauskohtaisesta (sidotusta) kokonaisharkinnasta. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta oikeuksia toimeentuloa turvaaviin etuuksiin ei lähtökohtaisesti tule kohdentaa esimerkiksi tietyille sairaus- tai vammadiagnoosiryhmille.

Taulukko: maksetut vammaisetuusmenot 2022.

	Yhteensä	Alle 16-vuotiaan vammaistuki	16 vuotta täyttäneen vammaistuki	Eläkettä saavan hoitotuki
A00-B99 Tartunta- ja loistauteja	1 448 900	12 292	93 009	1 343 599
C00-D48 Kasvaimet	13 588 979	1 020 770	1 054 400	11 513 809
D50-D89 Veren ja verta muodostavien elinten sairaudet sekä eräät immuunimekanismin häiriöt	995 174	318 724	188 374	488 076
E00-E90 Umpierityssairaudet, ravitsemussairaudet ja aineenvaihduntasairaudet	23 307 505	13 023 769	912 920	9 370 816
F00-F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt	232 156 266	59 551 339	15 047 530	157 557 397
G00-G99 Hermoston sairaudet	129 236 397	3 947 514	4 227 640	121 061 243
H00-H59 Silmän ja sen apuelinten sairaudet	12 939 185	344 346	3 231 421	9 363 417
H60-H95 Korvan ja kiertoläiskkeen sairaudet	8 826 972	952 704	6 142 671	1 731 597
I00-I99 Verenkiertoelinten sairaudet	64 984 448	171 182	856 971	63 956 295
J00-J99 Hengityselinten sairaudet	6 080 713	1 446 886	153 948	4 479 880
K00-K93 Ruoansulatuselinten sairaudet	5 686 002	3 768 822	429 173	1 488 007
L00-L99 Ihon ja ihonalaiskudoksen sairaudet	1 593 527	494 762	335 106	763 658
M00-M99 Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet	32 530 858	366 715	2 006 767	30 157 376
N00-N99 Virtsa- ja sukupuolielinten sairaudet	2 571 646	136 113	517 066	1 918 467
Q00-Q99 Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet	17 951 908	6 106 413	2 848 101	8 997 395
S00-T98 Vammat, myrkytykset ja eräät muut ulkoisten syiden seuraukset	12 544 068	91 650	1 137 109	11 315 309
Muut pääryhmät	5 224 495	511 389	380 314	4 332 792
Sairaustieto puuttuu	2 237 161	-25 460	925 543	1 337 078
Yhteensä	573 904 203	92 239 930	40 488 064	441 176 209

Vammaisetuuksien kokonaisuus ja vammaispalvelulainsäädäntö

Vammaisetuuksista annetussa laissa (570/2007, vammaisetuuslaki) säädetään vammaisetuuksista, joita ovat 2 §:n mukaan alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä. Tarkoituksena on tukea Suomessa asuvan vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kotona asumista, kuntoutusta ja hoitoa. Kutakin vammaistukea maksetaan kolmella eri tasolla: perustasolla, korotetulla tasolla ja ylimmällä tasolla. Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai toistaiseksi. Oikeus vammais-etuuteen ja etuuden taso harkitaan yksilöllisesti asiakkaan kokonaistilanteen perusteella laissa säädettyjen myöntämisedellytysten ja etuuden tason arvioinnissa huomioon otettavien seikkojen mukaisesti.

Vammaisetuslainsäädäntö on kokonaisuudistettu viimeksi 2000-luvun alkupuolella osana kokonaisuudistusta, jossa valmisteltiin uusi kansaneläkelaki, vammaisetuslaki ja eläkkeensaajan asumistuesta annettu laki (HE 90/2006 vp). Uudistus oli tuolloin osa kokonaisuutta, jolla pyrittiin ajankäytön ja selkeyttämään toimentuloturvaan koskevaa lainsäädäntöä (HE 90/2006 vp, s 1). Ruokavaliokorvaus (eli keliakiorvaus) erillisenä etuutena poistettiin vammaisetuslain mukaisista etuuksista vuoden 2016 alusta lukien (HE 50/2015 vp).

Vammaisetuslainsäädäntöä ei tämän jälkeen ole uudistettu kokonaisuudessaan. Lain toimeenpanosta vastaava Kansaneläkelaitos on tuonut sosiaali- ja terveysministeriön tietoon lain uudistustarpeita. Laissa voidaan arvioida olevan myös runsaasti säädösvelkaa ja vanhentunutta sääntelyä. Vammaisetuslainsäädännön uudistaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa kokonaisuutena. Tällöin voitaisiin arvioida kokonaisuutena vammaisetuksien tarkoituksenmukaisuus ja kohdentuminen sekä huomioida haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden osalta heidän oikeuksiensa toteutuminen. Tämä olisi kuitenkin iso lainvalmisteluhanke, joka edellyttäisi huolellista valmistelua. Valmistelussa on turvattava vammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua valmisteluun ja tulla kuulluksi YK:n vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Kokonaisuudistuksen valmistelu vaatisi riittävät ja turvatut resurssit.

Vammaispalvelulain kokonaisuudistus valmisteltiin päättyvällä hallituskaudella 2019—2023 ja uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan 1.10.2023. Samalla vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) voimassaolo päättyy. Vammaisten henkilöiden palvelu- ja etuuskokonaisuuden selkeyden kannalta myös vammaisetuslainsäädäntö olisi tarkoituksenmukaista uudistaa, huomioiden kuitenkin, että pian voimaan tuleva vammaispalvelulain kokonaisuudistus ja sen toimeenpanon vakiintuminen tulee huomioida ennen muita suuria uudistuksia.

Laskelmatietoja

16 vuotta täyttäneen vammaistukea sain vuoden 2022 lopussa yhteensä 15 572 henkilöä. Heistä perustukea sai 8600, korotettua tukea 4659 ja ylintä tukea 2065 henkilöä (suojattua tukea sai 248 henkilöä, lukuun sis. myös ne muutamat henkilöt, joilla tuen tasosta ei tietoa).

Mikäli käytettävissä on 10 milj. euroa ja halutaan kaikille 16 vuotta täyttäneen vammaistukea saaville samansuuruinen korotus, olisi korotus vuoden 2024 tasossa noin 40 e/kk. Mikäli korotus kohdistettaisiin korotettua ja ylintä tukea saaviin, voisi tukea korottaa noin 100 e/kk. Vammaisetuudet rahoitetaan valtion varoista.

Juridisia huomioita

Vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien turvaaminen edellyttää huolellista valmistelua, mikäli etuuslainsäädäntöön halutaan tehdä muutoksia. Vammaiset henkilöt ovat haavoittuvassa asemassa oleva, hyvin moninainen ryhmä. Osa heistä on myös alaikäisiä, jolloin lapsen etu tulee ensisijaisesti ottaa huomioon kaikissa toimitissa Suomen ratifioiman lapsen oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen (SopS 60/1991) mukaisesti. Vammaisyleissopimus velvoittaa Suomea turvaamaan sopimuksessa vammaisille henkilöille turvatut oikeudet ja muut sopimusvelvoitteet. Sopimuksen keskeisin periaate on syrjinnän kieltä. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden turvaaminen velvoittaa valtiota. Vammaisille henkilöille tulee myös turvata mahdollisuus osallistua itseään koskevien asioiden valmisteluun ja tulla kuulluksi.

Suomen perustuslain (731/1999, perustuslaki) 19 §:ssä säädetään oikeudesta sosiaaliturvaan. Etuuslainsäädäntöön tehtävien muutosten yhteydessä on muistettava, että perusoikeuksien heikentämiskielto ja muu perusoikeuksien toteutumista turvaava oikeudellinen aines ja tulkintakäytännöt asettavat perusoikeudellisia rajoituksia etuuksien tason heikentämiselle.